ANA TEMA[1]
10. madde
Sanatsal İfade

(Son Güncelleme Tarihi: 31.08.2026)

Giriş

Mahkeme, henüz "sanat" veya "sanatsal ifade" kavramlarını tanımlamamıştır ve bir ifade biçiminin "sanat" ya da "sanatsal" eser olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini belirlemek için sistematik olarak belirli bir kriter de kullanmamaktadır. 10. maddede, sanat özgürlüğünün kendi uygulama alanına girdiği doğrudan belirtilmemekte; ancak Mahkemenin de kabul ettiği üzere, 10. maddenin metninde farklı ifade biçimleri arasında herhangi bir ayrım yapılmamaktadır (*Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 27).

Mahkeme, sanatsal ifadenin 10. madde kapsamında diğer ifade biçimlerine kıyasla daha fazla korumadan yararlanıp yararlanmadığı hususunu karara bağlamamakla birlikte (*N./İsviçre* (Komisyon kararı), 1983), sanatsal özgürlüğün "kendi başına bir değer" olduğunu ve "Sözleşme kapsamında yüksek düzeyde korumadan yararlandığını" vurgulamıştır (*Jelševar ve diğerleri/Slovenya* (k.k.), 2014, § 33). Bu koruma, "her türlü kültürel, siyasi ve sosyal bilgi ile fikirlerin kamuya açık paylaşımına katılma imkânı sağlar" (*Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD], 2007, § 47).

İçtihatlardan Doğan İlkeler

- Sanatsal bir eser aracılığıyla dile getirilen görüşler, 10. madde ile korunmaktadır (*Murat Vural/Türkiye*, 2014, § 45).
- Devletler, bir kişinin ifade özgürlüğüne haksız yere müdahale etmemekle yükümlüdür (*Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, 2018, § 203; ayrıca bk. *Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, §§ 27 ve 33).
- Sanatsal özgürlük, Devleti veya toplumun herhangi bir kesimini inciten, şoke eden ya da endişe uyandıran ifade biçimlerini de kapsar. Bu, çoğulculuğun ve hoşgörünün bir gereğidir ve bunlar olmadan "demokratik bir toplum" olmaz (*Vereinigung Bildender Künstler/Avusturya*, 2007, § 26).
- Sanatsal özgürlük konusunda, 10. maddede sunulan güvenceler yalnızca resim yapan ve eserlerini sergileyen sanatçıyı değil, aynı zamanda sanatçının eserlerini halka açık bir sergide sunmasını sağlayan kişileri de korumaktadır (*Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 27).
- İfade özgürlüğünden yararlanan kişi, 10. madde ile bağdaşan belirli görev ve sorumlulukları da üstlenmiş olur (*Sinkova/Ukrayna*, 2018, § 104; ayrıca bk. *Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 34; *Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD], 2007, § 51).

[1] Bu belge Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olup Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

İlgili Kriterler

Sözleşme'nin 10. maddesi Açısından Sanatsal Özgürlüğün Kapsamı

"10. madde, ifade edilen düşünce ve bilgilerin içeriğinin yanı sıra, ifade edilme biçimini de korur" (*Karataş/Türkiye* [BD], 1999, § 49). Bu sebeple Mahkeme, Sözleşme'nin, bilgi ve fikir alma ile verme özgürlüğünü koruması nedeniyle, sanatsal ifade özgürlüğünü de koruduğu sonucuna tutarlı bir şekilde varmıştır (*Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD], 2007, § 47; *Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 27; *Alexandru Pătraşcu/Romanya*, 2025, § 94; ayrıca bk. Mahkemenin, 9. madde açısından, çoğulculuk kavramının "sanatsal (...) fikirler ve kavramları" da kapsadığını belirttiği *İzzettin Doğan ve diğerleri/Türkiye* [BD] davası, 2016, § 109).

Mahkeme, "sanatsal ifade" kavramına soyut bir tanım getirmek yerine, genellikle bir ifade biçiminin "sanatsal" olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini olay bazında belirlemektedir. Sözleşme organları, daha önce çeşitli ifade biçimlerinin "sanatsal ifade" kapsamına girdiği kanaatine varmıştır:

- Tablolar (*Vereinigung Bildender Künstler/Avusturya*, 2007, § 33), heykeller (*S. ve G./Birleşik Krallık* (Komisyon kararı), 1991) ve çizimler (*Leroy/Fransa*, 2008, § 44) gibi **geleneksel görsel sanat biçimleri**;
- Tiyatro oyunları (*Kar ve diğerleri/Türkiye*, 2007, § 45; *Ulusoy ve diğerleri/Türkiye*, 2007, § 42), şiirler (*Karataş/Türkiye*[BD], 1999, § 49) ve romanlar (*Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa*[BD], 2007, § 47 ve *Akdaş/Türkiye*, 2010, § 25) gibi **geleneksel edebî sanat biçimleri**;
- Savaş mağdurlarının anılması için anıt alanında düzenlenen gösteriler (*Sinkova/Ukrayna*, 2018, § 107), bir katedralde siyasi bir şarkının söylenmesi (*Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, 2018, § 206) ya da resmi bir binanın önüne kirli çamaşırların serilmesi (*Tatár ve Fáber/Macaristan*, 2012, § 41) gibi **gösteri sanatı**.

Hiciv ve sanatsal özgürlük

Hiciv, gerçekliğin abartılması ve çarpıtılmasıyla nitelendirilen, kışkırtmayı ve tahrik etmeyi amaçlayan bir sanatsal ifade ve toplumsal yorum biçimidir. Bu nedenle Mahkeme, hicve getirilen her türlü kısıtlamayı, aşağıdaki ilkeleri dikkate alarak, "özel bir dikkatle" incelemektedir (*Vereinigung Bildender Künstler/Avusturya*, 2007, § 33):

- Hiciv birçok biçim alabilir. Örneğin Mahkeme, tanınmış birçok kişinin isminin geçtiği ve kamu yararına bir konuyu ele alan mizahi bir reklam kampanyasının, bir tür hiciv ve dolayısıyla sanatsal ifade olarak değerlendirildiği kanaatine varmıştır (*Bohlen/Almanya*, 2015, § 50; *Ernst August von Hannover/Almanya*, 2015, § 49).
- Mahkeme, hicvi incelerken, "bir metnin niteliğini ve bu metinden çıkan ironiyi" dikkate almaktadır. 10. madde ile güvence altına alınan sanatsal özgürlük hakkı uyarınca, "belirli bir miktarda abartıya, hatta provokasyona" başvurulmasına, yani "ifadelerde bir ölçüde aşırılığa" imkân tanınmaktadır (*Ziembiński/Polonya (no. 2)*, 2016, § 44; *Grebneva ve Alisimchik/Rusya*, 2016, § 59).
  - Ünlü bir eşcinsel kişiyi "kadın" olarak nitelendiren bir komedyen hakkında kovuşturma başlatılmasının reddine ilişkin bir davada, Mahkeme, parodi konusunda 10. maddenin "özellikle geniş bir takdir yetkisi" tanıdığını belirtmiştir (*Sousa Goucha/Portekiz*, 2016, § 50).
  - Siyasetçilerin hırsızlıkla suçlandığı bir broşürle ilgili davada Mahkeme, suçlamanın ironik niteliğinin, ifadenin bir olgu açıklaması değil, bir değer yargısı olarak tespit edilmesini sağladığı kanaatine varmıştır (*Sokołowski/Polonya*, 2005, § 46).

- Mahkeme, şakanın hedefi olmayan "sıradan bir okuyucunun" hicvin belirli bir biçimini nasıl anlayacağını dikkate alır (*Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya*, 2007, §§ 24-25; ayrıca bk. bir mizah programının "makul izleyicisinin" söz konusu olduğu *Sousa Goucha/Portekiz* davası, 2016, § 55). Örneğin, bir başvuranın karalayıcı sözler sarf etmekle suçlandığı bir davada, ihtilaf konusu sözlerin bir karnaval bağlamında dile getirilmiş olması, Mahkemenin söz konusu kukla gösterisinin hiciv niteliği taşıdığı sonucuna varmasına yol açmıştır (*Alves da Silva/Portekiz*, 2009, § 28).
- Bununla birlikte, Mahkeme, hicvi nitelendiren kışkırtma eğiliminin belirli bir sınıra tabi olduğunu kabul etmektedir. Örneğin, Mahkeme, hicvin terörizmi yüceltecek boyuta varamayacağını belirtmiştir (11 Eylül 2001 tarihli saldırılarla ilgili olan *Leroy/Fransa* davası, 2008, §§ 36-48 ve *Z.B./Fransa* davası, 2021, §§ 56-57). Hiciv, belirgin bir şekilde nefret içeren tutumu ifade etmek için de kullanılamaz (antisemitik bir skeçle ilgili olarak, *M'Bala M'Bala/Fransa*, 2015, § 44).

Kurgu ve sanatsal özgürlük

Kurgu, doğası gereği, genellikle belirli bir miktarda abartı içerir (*Jelševar ve diğerleri/Slovenya* (k.k.), 2014, § 34). Mahkeme, çoğu okuyucunun, kurgunun gerçek kişileri veya olayları temsil etmediğini kabul ettiği kanaatine varmaktadır (*ibidem*, § 38). Böylelikle, Mahkeme kurguya getirilen sınırlamaları aşağıdaki ilkeler ışığında incelemektedir.

- Mahkeme, hicivde olduğu gibi, "ortalama okuyucunun" bir kurgu metnini nasıl anlayacağını belirlemeye çalışmaktadır (*Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya*, 2007, §§ 24-25).
- Bir kurgu eserinin yazarı, belirli bir "miktarda abartıya" veya "betimleyici ve etkileyici bir dile" başvurabileceğinden, Mahkeme, 10. maddenin yalnızca kurgu eserlerinin özünü değil, aynı zamanda üslubunu da koruduğunu kabul etmektedir (*Jelševar ve diğerleri/Slovenya* (k.k.), 2014, § 34).
  - Örneğin, Mahkeme, yazarın bir milliyetçi hareket lehine "fedakârlık" çağrısında bulunduğu bir şiir kitabının, söz konusu şiirlerin öfke, korku ve sevinç gibi duyguları dile getirmesi nedeniyle 10. madde ile korunduğu kanaatine varmıştır (*Karataş/Türkiye* [BD], 1999, §§ 45-52).
  - Başka bir durumda, Mahkeme, bir romandaki bazı "çok düşmanca" bölümlerin bile, 10. madde ile korunduğu kanaatine varmıştır, zira sanatsal nitelikleri onları "derin bir kaygının ifadesi" haline getirmiştir (*Alınak/Türkiye*, 2005, § 45).
- Bir eser "gerçeklik ile kurguyu yan yana koyduğunda" Mahkeme, söz konusu kurgu eserinin gerçek unsurlarına ilişkin değer yargılarının olgusal bir temele dayanıp dayanmadığını belirlemeye çalışır (*Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD], 2007, §§ 19 ve 55).
- Mahkeme, kurgu eserlerinin sınırlı kapsamını ve bu eserlerin, 10. maddenin 2. fıkrası açısından oluşturduğu iddia edilen tehditleri sıklıkla dengelemektedir. (*Alınak/Türkiye*, 2005, § 45; *Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD], 2007, § 47).
- Mahkeme, bir kurgu eserinin kamusal söylemde taşıdığı önemi dikkate alabilir. Böylelikle Mahkeme, Avrupa edebiyat mirasında yer alan bir eserin Türkiye'de sansürlendiği bir davada, Devlete tanınan takdir yetkisinin dar olduğunu tespit etmiştir. Nitekim Mahkeme, söz konusu sansürün, gerçekte bu edebi esere erişimin engellenmesi anlama geldiği kanaatine varmıştır (*Akdaş/Türkiye*, 2010, §§ 28-30).

Sanatsal Özgürlüğe Getirilen Haklı Görülebilir Kısıtlamalar:

Devlet, 10. maddenin 2. fıkrasında öngörülen gerekçelerle, sanatsal özgürlük hakkının kullanımına müdahale edebilir. 10. madde ile güvence altına alınan sanatsal özgürlük hakkına, bu maddenin ikinci fıkrasına göre "görev ve sorumluluklar" da eşlik etmektedir (*Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 34).

Aşağıda, Mahkemenin sanatsal özgürlük hakkına getirilen kısıtlamaların, Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. fıkrasına uygun olduğuna karar verdiği örneklerin bir listesi yer almaktadır.

Ulusal güvenlik ve kamu güvenliğine dayalı kısıtlamalar

- "Ulusal güvenlik" ve "kamu güvenliği" kavramları, ölçülü bir şekilde uygulanmalı ve dar bir şekilde yorumlanmalıdır (*Zhdanov ve diğerleri/Rusya*, 2019, § 156). Bu ilke, Mahkeme tarafından bir yasağın "demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı" hususunun incelenmesi bağlamında sıklıkla rol oynamaktadır.
  - Örneğin, Mahkeme, silahlı isyanı ve ölümü yücelten bir Kürt şiir kitabının Hükümet tarafından yasaklanmasının, toprak bütünlüğünün korunmasını teşkil eden meşru bir amacı izlediğini kabul etmiştir. Ancak Mahkeme, söz konusu şiirlerin sanatsal nitelikleri ve sınırlı okuyucu kitlesi göz önünde bulundurulduğunda, bu şiirlerin saldırgan tonlarının rahatsız edici olarak değerlendirilebilse bile, şiddete teşvik olarak görülemeyeceği kanaatine varmıştır (*Karataş/Türkiye* [BD], 1999, § 44).
  - Mahkeme, başka bir davada, müziğinde Kırım'ın ilhakına verdiği desteği dile getiren ve bir Devletin onu ülkesine almanın, Rus propagandasına hizmet ederek ulusal güvenliğini tehdit edebileceği kanaatine varmasından şikâyet eden bir Rus vatandaşının sunduğu başvuruyu kabul edilemez olduğu gerekçesiyle reddetmiştir (*Kirkorov/Litvanya* (k.k.), 2024).
- "Düzenin sağlanması" kavramı, bir ülkenin kültürel mirasının korunmasını da içerebilir. Örneğin Mahkeme, tarihi eser olarak tescil edilen yapıların görüş alanına sanat eserlerinin yerleştirilmesine kısıtlamalar getirilmesinin 10. maddenin ihlali olarak değerlendirildiği iddiasında bulunan bir başvuranın şikâyetini, açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Bunu yaparken, Mahkeme, bir ülkenin kültürel mirasının korunmasının kamu yararına olduğunu ve bunun, söz konusu düzenleme gibi imar kurallarını haklı gösterdiği kanaatine varmıştır (*Ehrmann ve SCI VHI/Fransa*, 2011).

Ahlaka dayalı kısıtlamalar

- Mahkeme, bazı pornografik eserlerin "müstehcen" olduğunu ve "hiçbir sanatsal değeri" bulunmadığını belirtmiştir. Söz konusu davada, Mahkeme, "koprofilik [ve] koprofajik" sahneleri içeren pornografik eserleri incelemiştir (*Perrin/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).
- Devletler, sanatsal özgürlük hakkının kısıtlanmasının ahlakın korunması açısından gerekli olup olmadığını belirlemede daha uygun bir konumda olduklarından, Mahkeme bu konuda Devletlere geniş bir takdir yetkisi tanıma eğilimindedir (*Wingrove/Birleşik Krallık*, 1996, § 58).
  - Örneğin, Mahkeme, cinsel içerikli müstehcen tablolarla ilgili kısıtlamaların getirilmesinin 10. maddenin ihlali olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir; zira bir Devlet, "kullanımı düzenli olarak hukuka aykırı ve kamu yararı açısından tehlikeli sayılmış şeyleri" müsadere edebilir (*Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 42).
  - Bununla birlikte Mahkeme, pornografiyle ilgili bir yazı içeren bir yayına erişimin engellenmesi amacıyla uygulanan geniş kapsamlı el koyma işleminin, özellikle yaş sınırlaması getirilmesi veya bir uyarı eklenmesinin yeterli olabileceği durumlarda, orantısız olarak değerlendirilebileceğini de belirtmiştir. LGBT topluluğuyla ilgili olan pornografik yayın belirli bir kesimi rahatsız edebilecek nitelikte olsa da, bu husus, yayınların tamamen yasaklanmasını haklı gösteremez (*Kaos GL/Türkiye*, 2016, §§ 60-61).
- Devlet, bir kısıtlamanın izlediği amaç çocukların korunması olduğunda da geniş bir takdir yetkisine sahiptir.
  - Örneğin, çok sayıda pornografik sahne içeren bir filmle ilgili bir davada, Mahkeme, Devletin izlediği amacın, yani çocukların haklarının korunmasının, söz konusu kısıtlamaların uygulanmasını haklı gösterdiğini belirtmiştir. Mahkeme, kısıtlamaların

sinemalarda film gösteriminin geçici olarak durmasına yol açmış olmasına rağmen, yetkili makamların çocukları koruma gerekliliği ile sanatsal ifadeyi haksız yere kısıtlamama gerekliliği arasında adil bir denge kurdukları kanaatine varmıştır (*V.D. ve G.G./Fransa* (k.k.), 2006).

- Mahkeme ayrıca, çocukları pornografiden korumanın oluşturduğu meşru amacın, pornografik nitelikteki filmlerle ilgili dağıtım şirketine film çoğaltma izni verilmesinin reddedilmesini haklı göstermediğini belirtmiştir, zira pornografik nitelikteki eserler için yaşa göre kısıtlamalar getirilebilmektedir (*Pryanishnikov/Rusya*, 2019, § 55 ve 61).
- Bununla birlikte Mahkeme, çocukların eşcinsel ilişkilere ilişkin bilgilerden korunmasının, 10. maddenin 2. fıkrası açısından meşru bir amaç teşkil etmediği kanaatine varmıştır. Dolayısıyla, Mahkeme, Devletin eşcinsel çiftleri tasvir eden çocuk masal kitabının dağıtımını sınırlamak için geçerli herhangi bir nedeni bulunmadığı sonucuna varmıştır (*Macatė/Litvanya* [BD], 2023, § 217).

Başkalarının haklarının korunmasına dayalı kısıtlamalar

- Devlet, **özel hayatın korunması hakkını** güvence altına alan 8. madde uyarınca, başkalarının itibarını korumak amacıyla sanatsal özgürlüğü sınırlayabilir. Örneğin, Mahkeme, hakaret içeren ifadeler yer alan bir romanın yayımlanmasına kısıtlama getirilmesinin, romanın eriştiği kitle sınırlı olsa bile, haklı gösterilebileceği kanaatine varmıştır (*Almeida Leitão Bento Fernandes/Portekiz*, 2015, § 45).
- Bir Devlet, 9. madde kapsamında **dini çoğulculuğun** korunması amacıyla da sanatsal özgürlüğü sınırlayabilir.
  - Belirli bir dinî inanca sahip kişileri ciddi biçimde zedeleyebilecek nitelikteki hususların, özellikle inanç ve mezheplerin çeşitliliğinin giderek arttığı bir dönemde, zamana ve mekâna göre büyük ölçüde değişiklik göstermesi nedeniyle, Devlet, 9. madde kapsamında kendisine düşen yükümlülüklerle 10. madde bağlamında kendisine düşen yükümlülükler arasında denge kurması gerektiği durumlarda geniş bir takdir yetkisine sahiptir (*Otto-Preminger-Institut/Avusturya*, 1994, § 50; *Wingrove/Birleşik Krallık*, 1996, § 58).
  - Örneğin, bir Devlet, dini bir konunun sanatsal sunumunu nitelendiren ton, üslup ve ruhun "küçümseme, hakaret, sövme, kaba davranış veya gülünç" unsurlar içermesi ve "bir dinin tarihini ve ahlakını bilen, takdir eden veya benimseyen herkesi rahatsız edebilecek" nitelikte olması hakinde kısıtlamalar getirebilir (*Wingrove/Birleşik Krallık*, 1996, § 48).
  - Başka bir davada Mahkeme, vatandaşların dini duygularına yönelik hakaretlere uğramama hakkının, Devletin sanatsal özgürlüğe kısıtlamalar getirme kararını haklı gösterebilecek meşru bir amaç oluşturabileceği sonucuna varmıştır. Söz konusu oyunda, Hristiyanlık dininin Tanrısı, şeytanla ilişki kuran bunamış bir adam olarak; İsa Mesih ise zihinsel engelli bir kişi olarak tasvir edilmiştir (*Otto-Preminger-Institut/Avusturya*, 1994, § 22).
  - Ancak bu unsur belirleyici değildir: Mahkeme, dini inanca sahip kişilerin "başkalarının kendi dini inançlarını reddetmesini ve hatta kendi inançlarına karşıt doktrinler yaymasını hoş görmeleri ve kabul etmeleri" gerektiğini belirtmiştir (*Sekmadienis Ltd./Litvanya*, 2018, § 81).

Devletin sanatsal özgürlüğe getirdiği kısıtlamanın gerekliliği hakkında

Mahkeme, 10. madde kapsamına giren diğer konulara ilişkin içtihatlarında olduğu gibi, sanatsal özgürlüğüne getirilen ihtilaf konusu kısıtlamanın "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını incelemektedir. Bunu yaparken Mahkeme, söz konusu sanatsal ifadeyi çevreleyen bağlama odaklanmaktadır. Kamu yararını ilgilendiren ya da siyasi ve aktivist bir ifade olarak değerlendirilen bir sanatsal eser, genellikle yüksek bir koruma düzeyinden yararlanır (*Lindon, Otchakovsky-Laurens ve*

July/Fransa [BD], 2007, § 46; *Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, 2018, § 260). Ayrıca, Hükümet hakkında yapılan kabul edilebilir eleştirinin sınırları, sıradan bir kişi veya hatta bir siyasetçi hakkında yapılanlardan daha geniştir (*Karatas/Türkiye* [BD], 1999, § 50).

- Mahkeme, hem sanatsal hem de siyasi nitelikteki bir ifadeye idari yaptırım uygulanmasının, kamuya açık bir şekilde ifade edilmesi üzerinde istenmeyen bir **caydırıcı etki** yaratıp yaratmayacağını incelemiştir. Bu bağlamda, Parlamentoyu çevreleyen parmaklıklara "ulusal kirli çamaşırları" simgelemek amacıyla kirli çamaşır asan kişilere para cezası verilmesinin, 10. maddenin ihlali anlamına geldiği kanaatine varmıştır (*Tatár ve Fáber/Macaristan*, 2012, § 41). Başka bir davada Mahkeme, koprofilik porno sahnelerinin yayımlandığı bir internet sitesinin siyasi tartışmaya katkıda bulunmadığını ve siteye getirilen kısıtlamaların caydırıcı bir etki yaratamayacağı kanaatine varmıştır (*Perrin/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).
- Mahkeme, bir sanatsal ifadenin **zaman ve yer bakımından boyutlarının** ilgili olabileceğini belirtmiştir. Örneğin, Mahkeme, bir sanatsal gösterinin halka açık bir mekânda sergilenmesinin, mekânın niteliği ve amacına bağlı olarak belirli davranış kurallarına uyulmasını gerektirebileceğini kabul etmiştir (*Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, 2018, § 213).
- Yukarıda belirtilen hususlarla bağlantılı olarak, Mahkeme, bir sanatsal ifadenin **başka bir yerde** gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğini belirlemeye çalışmaktadır. Örneğin, Mahkeme, başvuranın savaşta ölen askerlerin anısına hakaret etmeden ve eski askerlerin duygularını incitmeden de görüşünü ifade edebilmesi için kendisine başka yolların sunulduğu gerekçesiyle 10. maddeye dayalı şikâyetini reddetmiştir (*Sinkova/Ukrayna*, 2018, § 110).
- Mahkeme, başvuranın sanatsal ifadesinin **olası etkilerini** de dikkate almaktadır (*Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 36).
  - Söz konusu sanatsal ifadenin **gerçekten zararlı sonuçlar** doğurmuş olması gerekmez; Mahkeme daha çok bunun bu tür sonuçlar doğurma olasılığıyla ilgilenir (*Karataş/Türkiye* [BD], 1999, § 52; *Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, 2018, § 220). Bir punk müzik grubunun bir katedraldeki gösterisiyle ilgili olan bu son davada, Mahkeme, ulusal mahkemelerin başvuranların eylemlerinin, şiddete çağrı ya da şiddetin, nefretin veya hoşgörüsüzlüğün bir gerekçesi olarak yorumlanıp yorumlanamayacağını veya söz konusu eylemlerin zararlı sonuçlar doğurup doğuramayacağını belirlemeye çalışmamış olmalarını eleştirmiştir (*Mariya Alekhina ve diğerleriRusya*, 2018, § 226). Bununla birlikte, bir yayın sınırlı bir etkiye sahip olsa dahi, bir müdahale haklı gösterilebilir; zira bu yayın şiddeti körükleyebilecek tepkilere yol açar ve Hükümet, bunun belirli bir bölgedeki kamu düzeni üzerinde inandırıcı bir etkisi olduğunu gösterebilir (*Leroy/Fransa*, 2008, § 45; *Z.B./Fransa*, 2021, §§ 62-63).
  - Bu incelemede, Mahkeme sanatsal ifadenin **kamuya açık ve erişilebilir** olup olmadığını araştırabilir.
    - Örneğin, Mahkeme, bir Devletin, cinsel nitelikte görüntüler içeren bir sergiye kısıtlamalar getirebileceği kanaatine varmıştır, zira bu sergi yaş sınırlaması olmaksızın halka açık ve ücretsizdi (*Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988, § 36).
    - Eski bir davada, Mahkeme, yaş şartına tabi tutulan söz konusu filmin geniş çapta tanıtılması nedeniyle halkın, filmin rahatsız edici olabilecek niteliği hakkında açık bir fikir sahibi olabilmek için konusunu ve ana hatlarını yeterince bildiğine ve filmin gösteriminin, rahatsız edici olabilecek kadar yeterince "kamuya açık" bir ifade teşkil ettiğinin kabul edilmesi gerektiğine karar vermiştir (*Otto-Preminger-Institut/Avusturya*, 1994, § 54). Ancak daha yakın tarihli davalarda Mahkeme, belirli bir yayının satışına yaş sınırı getirilmesi, belirli bir yaşa ulaşmamış okuyuculara yönelik uyarı içeren özel bir kapak eklenmesi veya söz konusu yayının yalnızca abonelik kapsamında satılmasının zorunlu kılınması gibi tedbirlerin, çocukların

korunmasını sağlamak için yeterli olabileceğini ve aksine tüm kamuoyunun söz konusu yayına erişiminin engellenmesinin haklı gösterilemeyeceğini gözlemlemiştir (*Kaos GL/Türkiye*, 2016, §§ 60-61; *Pryanishnikov/Rusya*, 2019, § 61).

- Mahkeme, video filmlerin doğası gereği – dağıtımları sınırlı ve reklam yapılma olasılıkları düşük olsa da, bir kez kamuya açık hale geldiklerinde erişilebilir olduklarını kabul etmiştir. Bu nedenle, Mahkeme, kitlesel tüketime yönelik olmayan, cinsel nitelikteki küfürlü bir filmin, içeriğine ilişkin bir uyarı eşliğinde satılsa da, filmin dağıtımının tamamen yasaklanmasının haklı gösterildiği kanaatine varmıştır (*Wingrove/Birleşik Krallık*, 1996, § 63).

- Bu incelemede Mahkeme, aynı zamanda sanatsal ifadenin **gerçek ve potansiyel olarak yayılma** kapsamını da göz önünde bulundurabilir.
  - Mahkeme, romanların, örneğin kitle iletişim araçları veya yazılı basın ile karşılaştırıldığında, nispeten sınırlı bir kitleye hitap eden bir sanatsal ifade biçimi olduğu gerçeğine sıkça önem vermiştir (*Alınak/Türkiye*, 2005, § 41; *Almeida Leitão Bento Fernandes/Portekiz*, 2015, § 48).
  - Örneğin, Mahkeme, yalnızca sekiz kez sahnelenmiş bir tiyatro oyununa ilişkin sınırlı potansiyel etkinin, başvuranların söz konusu eseri sahnelemeleri nedeniyle mahkûm edildikleri hapis cezasının orantılılığının incelenmesi için ilgili bir unsur olduğu kanaatine varmıştır (*Kar ve diğerleri/Türkiye*, 2007, § 46).
  - Mahkeme, başka bir davada, başvuranın seçtiği ifade aracı olan şiirin yalnızca okuyucuların az bir kısmına hitap ettiğini dikkate almıştır (*Karataş/Türkiye* [BD], 1999, § 49).
  - Mahkeme ayrıca, yerel meclis üyelerinin kendilerini ücretli seçim komitesi görevlerine atamalarını eleştiren ve kamu yararına yönelik olup gereksiz saldırılar içermeyen bir siyasi broşür için cezai yaptırım uygulanmasının, özellikle broşürün sınırlı etkisi göz önünde bulundurulduğunda, haklı gösterilmediği sonucuna varmıştır (*Sokołowski/Polonya*, 2005, § 49).
- Ancak, sınırlı etkiye sahip bir sanatsal eser bile bazı kısıtlamalara tabi tutulabilir (bk. bir edebi yaratımın bir kişinin itibarına verebileceği zarar bağlamında, eserin kapsamının sınırlı niteliğine ilişkin kriterin söz konusu olduğu *Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD] davası, 2007, § 47). Ayrıca, Mahkeme her zaman bir romanın sınırlı kapsamını dikkate almaz (bk. Mahkemenin, söz konusu romanın iki bin örnek basılmış olması nedeniyle sınırlı bir etkiye sahip olduğu kanaatine varmadığı *İ.A./Türkiye*, 2005 davası).

Önemli Örnekler

- *Karataş/Türkiye* [BD], 1999 – Devlet yetkililerine yönelik saldırgan bir şiir kitabının yayımlanması nedeniyle ceza mahkûmiyeti (10. madde: ihlal);
- *Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD], 2007 — Aşırı sağcı bir parti ve başkanına karşı hakaret suçundan verilen ceza mahkûmiyeti (10. madde: ihlal yok);
- *Palomo Sánchez ve diğerleri/İspanya* [BD], 2011 – Bazı meslektaşları hakkında hakaret içerikli bir karikatür çizdiği gerekçesiyle bir işçinin işten çıkarılması (11. madde ışığında okunan 10. madde: ihlal yok);
- *Macatė/Litvanya* [BD], 2023 – Eşcinsel çiftleri tasvir eden bir çocuk masal kitabının sansürlenmesi (10. madde: ihlal);
- *Müller ve diğerleri/İsviçre*, 1988 – Müstehcen tablolar sergileyen sanatçılara para cezası verilmesi (10. madde: ihlal yok);

- *Vereinigung Bildender Künstler ve diğerleri/Avusturya*, 2007 – Siyasi bir kişiliği tasvir eden cinsel nitelikteki bir tablonun sansürlenmesi (10. madde: ihlal);
- *Tatár ve Fáber/Macaristan*, 2012 – Parlamentonun parmaklıklarına "ulusun kirli çamaşırlarını" simgelemek için kirli çamaşır asmaktan dolayı para cezası verilmesi (10. madde: ihlal);
- *Sinkova/Ukrayna*, 2018 – Eski askerlerin yaşam koşullarını protesto etmek için bir anıtın ateşi üzerinde yumurta kızartıldığı gerekçesiyle hapis cezasına mahkûmiyet (10. madde: İhlal yok);
- *Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, 2018 – Bir katedralin sunağından siyasi süreçle ilgili eleştirel bir şarkının söylenmesine teşebbüs edilmesi nedeniyle hapis cezasına mahkûmiyet (10. madde: ihlal);
- *Bouton/Fransa*, 2022 – Elinde sığır ciğeri parçalarıyla ve çıplak göğsüne boyanmış sloganlarla görünen bir kadının, kürtaj hakkındaki kilisenin tutumuna karşı protesto etmek amacıyla Katolik kilisesinin sunağında tek başına gösteri yapması nedeniyle ertelenmiş hapis cezasına ve hukuki alanda tazminat ödemeye mahkûm edilmesi (10. madde: ihlal).

Diğer Atıflar

İçtihat Rehberleri:

- 10. madde Rehberi – İfade Özgürlüğü

Diğer Ana Temalar:

- İfade Davranışları

Birleşmiş Milletler:

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 19. madde ve 27. maddenin 1. fıkrası
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 15 ve 19. maddeler
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 15. maddenin 3. fıkrası
- Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesine Dair Sözleşme
- UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Beyannamesi
- Fribourg Kültürel Haklar Bildirgesi (Fribourg Bildirgesi), 2007
- UNESCO'nun Sanatçının Durumuna İlişkin Tavsiye Kararı, Bölüm III.3
- Kültürel Haklar Alanındaki Özel Raportörün Raporu: Sanatsal İfade ve Yaratıcılık Özgürlüğü Hakkı, A/HRC/23/34, 2013.

Avrupa Birliği Yayınları:

- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 13. madde
- Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonlarının Uygulanmasında Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'na Uyumun Sağlanmasına İlişkin Kılavuzlar ("ESI Fonları"), 2016/C 269/01 (O.J. C 269, 2016), yatırım fonlarının değerlendirilmesinde sanatsal özgürlüğü bir kriter olarak getirmektedir.
- Exploring the connections between arts and human rights – Yüksek Düzeyde Yapılan Uzman Toplantısına İlişkin Rapor, Viyana, 29 - 30 Mayıs 2017, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı
- Avrupa Parlamentosunun 20 Ekim 2021 tarihli, Sanatçıların Durumu ve AB'de Kültürel Toparlanma Hakkındaki Kararı (2020/2261(INI)), 29. madde
- Bk. Avrupa Birliği Adalet Divanının sanatsal özgürlük konusunda az sayıda bulunan içtihatları:
  - *Art & Allposters International BV/Stichting Pictoright*, 2014, C-419/13
  - *Johan Deckmyn ve Vrijheidsfonds VZW/Helena Vandersteen e.a.*, 2014, C-201/13

- *Pelham GmbH e.a./Ralf Hütter ve Florian Schneider-Esleben*, 2019, C-476/17

BAŞLICA İÇTİHAT ATIFLARI

İlke kararları:

- *Müller ve diğerleri/İsviçre*, 24 Mayıs 1988, A serisi no. 133 (10. madde: ihlal yok);
- *Karataş/Türkiye* [BD], no. 23168/94, § 48, AİHM 1999-IV (10. madde: ihlal);
- *Vereinigung Bildender Künstler/Avusturya*, no. 68354/01, 25 Ocak 2007 (10. madde: ihlal);
- *Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July/Fransa* [BD], no. 21279/02 ve 36448/02, AİHM 2007-IV (10. madde: ihlal yok);
- *Palomo Sánchez ve diğerleri/İspanya* [BD], no. 28955/06 ve diğer 3 başvuru, AİHM 2011 (11. madde ışığında okunan 10. madde: ihlal yok);
- *Bouton/Fransa*, no. 22636/19, 13 Ekim 2022 (10. madde: ihlal);
- *Macatė/Litvanya* [BD], no. 61435/19, 23 Ocak 2023 (10. madde: ihlal);

10. madde Kapsamındaki Davalar:

- *S. ve G./Birleşik Krallık* (Komisyon kararı), no. 17634/91, 2 Eylül 1991 (kabul edilemezlik – açıkça dayanaktan yoksunluk);
- *Wingrove/Birleşik Krallık*, no. 17419/90, 25 Kasım 1996, Karar ve Hükümlerin Derlemesi 1996-V (10. madde: ihlal yok);
- *Erkanli/Türkiye* (dostane çözüm), no. 37721/97, 13 Şubat 2003 (kayıttan düşme, dostane çözüm);
- *Alınak/Türkiye*, no. 40287/98, 29 Mart 2005 (10. madde: ihlal);
- *İ.A./Türkiye*, no. 42571/98, AİHM 2005-VIII (10. madde: ihlal yok);
- *Perrin/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 5446/03, AİHM 2005-XI (kabul edilemezlik – açıkça dayanaktan yoksunluk);
- *Ben El Mahi ve diğerleri/Danimarka* (k.k.), no. 5853/06, AİHM 2006-XV (kabul edilemezlik – yargı yetkisi yokluğu);
- *Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya*, no. 5266/03, 22 Şubat 2007 (10. madde: ihlal);
- *Kar ve diğerleri/Türkiye*, no. 58756/00, 3 Mayıs 2007 (10. madde: ihlal);
- *Ulusoy ve diğerleri/Türkiye*, no. 34797/03, 3 Mayıs 2007 (10. madde: ihlal);
- *Leroy/Fransa*, no. 36109/03, 2 Ekim 2008 (10. madde: ihlal yok);
- *Alves da Silva/Portekiz*, no. 41665/07, 20 Ekim 2009 (10. madde: ihlal);
- *Akdaş/Türkiye*, no. 41056/04, 16 Şubat 2010 (10. madde: ihlal);
- *Ehrmann ve SCI VHI/Fransa* (k.k.), no. 2777/10, 7 Haziran 2011 (kabul edilemezlik – açıkça dayanaktan yoksunluk);
- *Tatár ve Fáber/Macaristan*, no. 26005/08 ve 26160/08, 12 Haziran 2012 (10. madde: ihlal);
- *Eon/Fransa*, no. 26118/10, 14 Mart 2013 (10. madde: ihlal);
- *Welsh ve Silva Canha/Portekiz*, no. 16812/11, 17 Eylül 2013 (10. madde: ihlal);
- *Murat Vural/Türkiye*, no. 9540/07, 21 Ekim 2014 (10. madde: ihlal);
- *Almeida Leitão Bento Fernandes/Portekiz*, no. 25790/11, 12 Mart 2015 (10. madde: ihlal yok);

- *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), no. 25239/13, AİHM 2015 (alıntılar) (kabul edilemezlik – *konu bakımından (ratione materiae)* bağdaşmazlık);
- *Instytut Ekonomichnykh Reform, TOV/Ukrayna*, no. 61561/08, 2 Haziran 2016 (10. madde: ihlal);
- *Ziembiński/Polonya (no. 2)*, no. 1799/07, 5 Temmuz 2016 (10. madde: ihlal);
- *Kaos GL/Türkiye*, no. 4982/07, 22 Kasım 2016 (10. madde: ihlal);
- *Sekmadienis Ltd./Litvanya*, no. 69317/14, 30 Ocak 2018 (10. madde: ihlal);
- *Sinkova/Ukrayna*, no. 39496/11, 27 Şubat 2018 (10. madde: ihlal yok);
- *Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, no. 38004/12, 17 Temmuz 2018 (10. madde: ihlal);
- *Mătăsaru/Moldova Cumhuriyeti*, no. 69714/16 ve 71685/16, 15 Ocak 2019 (10. madde: ihlal);
- *Pryanishnikov/Rusya*, no. 25047/05, 10 Eylül 2019 (10. madde: ihlal);
- *Peradze ve diğerleri/Gürcistan*, no. 5631/16, 15 Aralık 2022 (10. madde ışığında okunan 11. madde: ihlal);
- *C8 (Canal 8)/Fransa*, no. 58951/18 ve 1308/19, 9 Şubat 2023 (10. madde: ihlal yok);
- *Verzilov ve diğerleri/Rusya*, no. 25276/15, 29 Ağustos 2023 (10. madde: ihlal);
- *Kirkorov/Litvanya* (k.k.), no. 12174/22, 19 Mart 2024 (kabul edilemezlik – açıkça dayanaktan yoksunluk);
- *Alexandru Pătraşcu/Romanya*, no. 1847/21, 7 Ocak 2025 (10. madde: ihlal).

Diğer maddelerin Kapsamına Giren Davalar:

- *Choudhury/Birleşik Krallık* (Komisyon kararı), no. 17439/90, 5 Mart 1991 (9. madde; kabul edilemezlik – *konu bakımından (ratione materiae)* bağdaşmazlık);
- *Beyeler/İtalya* [BD], no. 33202/96, AİHM 2000-I (Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi: ihlal);
- *Ben El Mahi ve diğerleri/Danimarka* (k.k.), no. 5853/06, AİHM 2006-XV (kabul edilebilirlik – *yer bakımından (ratione loci)* bağdaşmazlık);
- *Jelševar ve diğerleri/Slovenya* (k.k.), no. 47318/07, 11 Mart 2014 (8. madde; kabul edilemezlik – açıkça dayanaktan yoksunluk);
- *Bohlen/Almanya*, no. 53495/09, 19 Şubat 2015 (8. madde: ihlal yok);
- *Ernst August von Hannover/Almanya*, no. 53649/09, 19 Şubat 2015 (8. madde: ihlal yok);
- *Sousa Goucha/Portekiz*, no. 70434/12, 22 Mart 2016 (8. madde: ihlal yok).